

De Lange

Het aardige van het verstrekken van garanties is dat zij niet op de balans van de Staat der Nederlanden verschijnen. Pas op het moment dat garanties inderdaad uitbetaald moeten worden, wordt zichtbaar wat de risico's werkelijk zijn. Echter, in redelijkheid mag men van tevoren eisen dat er een uitermate strikt economisch risicomanagement wordt uitgeoefend, waarbij de gevolgen van ten minste de meest waarschijnlijke scenario's goed worden doorgerekend. Let wel, dat zijn niet de politiek wenselijke scenario's, maar de scenario's die aan de orde zijn in de echte financiële wereld. Die scenario's schitteren naar mijn mening helaas door afwezigheid. Graag ontvangen wij op dit punt het commentaar van de minister.

Wat eveneens opvalt en mag verbazen, is dat men de afgelopen jaren na de wereldwijde bankencrisis van 2008 niet benut heeft om de afhankelijkheid van onze staatsfinanciën van systeembanken significant te verminderen. Met een relatief grote banksector is Nederland zeer kwetsbaar voor het principe "too big to fail", dat de noodzaak van banken om zichzelf te herstructureren bepaald ook niet aanmoedigt. De belastingbetaler zorgt immers wel voor een vangnet als de bank inderdaad faalt. Opnieuw is Dexia het schip op het strand dat eigenlijk als bank in zee zou moeten fungeren. Graag horen wij de reactie van de minister hierop.

Het huidige kabinet weet dat er precies 18 mld, bezuinigd moet worden gedurende een periode van vier jaar. Geen 17 mld. of 19 mld., maar precies 18 mld. Gezien de dramatische economische situatie van dit moment kan echter absoluut niet uitgesloten worden dat de kosten die zullen voortvloeien uit de gegeven garanties van vergelijkbare orde van grootte zullen zijn. Dit alles komt ten laste van de burgers, terwijl grote groepen daarvan het nu al bijzonder moeilijk hebben. Bijvoorbeeld gepensioneerden lijden al jaren enorme koopkrachtverliezen.

In de visie van mijn fractie kan het niet zo zijn dat waar de politieke overheden hun verantwoordelijkheden niet of onvoldoende nemen, de rekening doorgeschoven kan worden naar de burger. Dat speelt des te meer als wetsvoorstellen als het huidige niet vergezeld gaan van realistische, ik herhaal: realistische, risicoscenario's. Mijn geloof in het verstrekken van blanco cheques ben ik lang geleden kwijtgeraakt. Mijn fractie acht daarom het wetsvoorstel onvoldoende onderbouwd en ontoereikend. Zij zal het daarom vooralsnog niet steunen.

De voorzitter:

Het woord is aan de heer Ester, die zijn maidenspeech zal houden.

De heer **Ester** (ChristenUnie):

Voorzitter. Mijn fractie voelt zich overvallen door de plotselinge haast waarmee de regering een uitspraak van deze Kamer vraagt over een mutatie in de begroting voor 2011 van het ministerie van Financiën in verband met het aanpassen van de raamovereenkomst met de European Financial Stability Facility. Het gaat om een ongekend hoog bedrag van 42 mld. Een dergelijke mutatie kent haar gelijke niet in de parlementaire begrotingsgeschiedenis. Was het mede daarom niet verstandig geweest om het oordeel te vragen van de Raad van State, zelfs al bestaat er bij begrotingswijzigingen geen hoorplicht? Anderen wezen er ook al op.

Het predicaat "summier" is een nog te positieve aanduiding van de wel zeer povere toelichting van de regering op het wetsvoorstel. De combinatie van haast, omvang van de begrotingsmutatie en gebrek aan toelichting is bepaald geen sterk staaltje van crisismangement. Bovendien is de haast zelfgekozen. Nederland behoort tot de laatste twee landen – wij dragen samen met Slowakije de rode lantaarn – die nog om parlementaire instemming moeten vragen voor deze nieuwe raamovereenkomst. Deze parlementaire instemming is een wat duistere aangelegenheid. Ons wordt gevraagd een begrotingsmutatie te accorderen waarbij het Nederlandse totaalplafond aan het Europese noodfonds wordt opgehoogd tot bijna 100 mld. Dit bedrag is voor de gewone burger onvoorstelbaar. Het komt neer op ongeveer € 6000 per Nederlander. Het bedrag is 5,5 keer hoger dan de bezuinigingsopgave van het kabinet. Anders dan in de nationale politieke arena is de zeggingskracht van ons parlement rond de besteding van het noodfonds een ongrijpbaar gebeuren. Ik vraag de minister om nog eens helder uit de doeken te doen wat nu precies het budgetrecht is van het Nederlandse parlement ten aanzien van het noodfonds. Wat mogen wij wel en wat mogen wij niet? Mijn fractie maakt zich ook op dit punt grote zorgen. Blanco cheques worden in de politiek niet uitgeschreven. Veel is nog onduidelijk en veel is nog niet uitgewerkt. Dat staat wel zeer haaks op de enorme omvang van de begrotingsingreep.

Zo langzamerhand is volstrekt onduidelijk wat het 21 juli-pakket, waar het allemaal mee begon, nu nog waard is. Inmiddels blijkt Griekenland achter te lopen met zijn tekortdoelstellingen. Het tekort komt nu uit op 8,5% van het bbp, terwijl de taakstelling een reductie tot 7,6% was. De Griekse economie krimpt dit jaar met 5,5% in plaats van 3,8%. Dit hogere begrotingstekort betekent naar alle waarschijnlijkheid dat het tweede steunpakket voor Griekenland opnieuw zal moeten worden bezien. Op deze manier komen we in een tombola van aanpassingen en bijstellingen terecht die nauwelijks meer te volgen is. Er is weinig zicht op de effectiviteit van eerdere tranches en ook is onduidelijk of deze opwegen tegen de veronderstelde kosten-batenafwegingen. Ligt Griekenland nu op koers of niet? Voor mijn fractie is het antwoord op deze essentiële vraag zeer ongewis. Ik verwacht dat de minister hierin helderheid kan verschaffen. Op de koers zelf kom ik zo dadelijk uitvoeriger te spreken.

De rekensommen en scenario's die ongetwijfeld ten grondslag liggen aan de ophoging van het noodfonds, maken geen deel uit van de memorie van toelichting. Hetzelfde geldt voor risicoanalyses en impactanalyses die bij dit soort ongehoord grote operaties geboden zijn. Het is voor deze Kamer dan ook niet te beoordelen of de ophoging van het noodfonds in reële verhouding staat tot met name de Griekse problemen in deze ronde. Welke scenario's zijn voorhanden indien de leningen niet het beoogde effect hebben. Bestaat er een exitscenario? Kan de minister ook op dit punt uitsluitel geven.

Wat opvalt in het debat rond het noodfonds, is dat dit een vrij exclusief budgettair karakter heeft. Deze insteek is naar het oordeel van mijn fractie zeer eenzijdig, zowel wat de diagnose betreft als wat de oplossing aangaat. Ik werk dit kort uit aan de hand van de Griekse case, maar het verhaal is zeker ook van toepassing op de andere EU-landen die wellicht ook op het noodfonds moeten terugvallen. De assumptie van het steunprogramma aan Griekenland is dat als Griekenland de begrotingsdiscipline weer op orde heeft en een aantal rigiditeiten in het arbeidsdomein heeft

geëlimineerd, het ergste leed is geleden. Dat is evenwel een naïeve en misschien zelfs gevaarlijke assumptie. Het probleem is veel groter en veel complexer.

De Griekse economie is een gemankeerde economie. De goederen en diensten die het land vermarkt, zijn nauwelijks concurrerend. In de mondiale concurrentie-index die jaarlijks door het World Economic Forum wordt gerapporteerd, staat Griekenland op plaats 90 tussen landen als Algerije, El Salvador en Armenië. Griekenland presteert economisch zeer onder de maat. Zeker, Griekenland moet een gezonde begrotingspolitiek voeren, de belastinginning op een efficiëntere manier regelen, de basisadministratie verbeteren, de publieke sector reorganiseren en de arbeidsmarkt flexibeler maken. Bovenal echter moet Griekenland een helder pad uitzetten om de slag naar een innovatieve, concurrerende en vooral ook duurzame economie te kunnen maken. Om een economisch portfolio te realiseren dat het land structureel uit de gevarezone kan houden. Nu is Griekenland in economisch opzicht nauwelijks een speler van formaat in de globale economie. De exportpositie is uiterst bescheiden en beperkt zich tot een selectief aantal landen. Sinds lange tijd is er sprake van een negatieve handelsbalans. Er wordt veel meer geïmporteerd dan geëxporteerd. Kortom: de verdien capaciteit van Griekenland is weinig imponerend. Daarom is niet alleen behoefte aan eenzijdige sturing op financiële parameters maar vooral ook aan visie en ondernemerschap.

De productiviteit in Griekenland is, zoals de OESO aangeeft, laag. Het pensioensysteem is erg genereus, het aantal nieuwe bedrijven is bescheiden, de economische bedrijvigheid is tamelijk traditioneel, het aantal staatsbedrijven is fors en het ondernemerschap kan veel beter. Het onderwijssysteem is verouderd en de onderwijsprestaties zijn niet imponerend. De investeringen in R&D behoren tot de laagste in Europa, en dat geldt ook voor de innovatieperformance. De jeugdwerkloosheid ligt bovendien aanzienlijk boven het Europese gemiddelde. Het idee van een duurzame economie – heel cruciaal voor mijn fractie – wordt veel te weinig in de praktijk gebracht. Kennisinnovatie en "green growth" blijven ver achter.

Griekenland, zo lijkt mijn conclusie, ontbeert een langetermijnpolitiek rond de fundamentele drieslag innovatie, concurrentievermogen en duurzaamheid. Alleen door middel van deze drieslag kan het internationale vertrouwensverlies worden omgebogen. Juist op dit essentiële punt hebben de Europese steunprogramma's aan Griekenland weinig te bieden. Ze concentreren zich op kortetermijnbeleid rond monetaire disciplineren, kortom piecemeal engineering. Er is echter behoefte aan een structurele oplossing langs de lijnen die ik schetste. Met symptoombestrijding schiet dat land absoluut niets op. Een heldere toekomstvisie is een beter onderpand dan een eiland.

De wijze waarop het Griekse parlement de eigen beleidswijzigingen evalueert, illustreert mijn punt. Het memorandum getiteld "Greece is changing", dat de voorzitter van het Griekse parlement eind september onze Kamer deed toekomen, toont dat het Griekse beleid zich vooral richt op die betere begrotingsbeheersing, het terugdringen van collectieve uitgaven, het vergroten van publieke inkomsten, een efficiëntere overheid et cetera. Het gaat hierbij om radicale en pijnlijke ingrepen. Ingrepen die heel veel van de Griekse bevolking vergen. De tekst in datzelfde memorandum over de maatregelen die de Griekse economie innovatiever, concurrerende en duurzamer moeten maken, is wel zeer bescheiden.

Het monetaire hervormingsbeleid is hard nodig, maar het dient geplaatst te worden binnen een langetermijnvisie op diezelfde Griekse economie. Dat is wat nu ontbreekt. Hoe ziet een toekomstbestendige Griekse economie er eigenlijk uit? Een economie waarin ook de jongste generatie een volwaardige plek heeft. Wat is de koers en wat zijn de ambities? Wat is het punt op de horizon en hoe ziet de route eruit? Op welke sectoren zal de Griekse economie inzetten? Hoe kan ook Griekenland de noodzakelijke transitie naar een concurrerende kenniseconomie maken? En hoe verhoudt zich die nieuwe economische koers dan tot het Europese leningenpakket? Indien een ondernemer naar de bank gaat voor een bedrijfslening, moet hij of zij over een overtuigende businesscase beschikken. Is er volgens de minister sprake van een geloofwaardige Griekse businesscase om door te kunnen gaan met de EU-leningencarroussel?

Ik haast mij te onderstrepen dat ik de Grieken uiteraard niet wil voorschrijven hoe zij hun economie moeten inrichten. Laat ze dat vooral zelf doen, maar dan moeten ze dat wel doen. Ik onderstreep dat crisismanagement ook betekent dat er een langetermijnvisie moet zijn waarin de kortetermijnmaatregelen hun plek vinden. Ik constateer dat dit niet of nauwelijks het geval is. Dat is de echte Griekse tragedie: een visionair failliet.

Het gevaar dreigt dat als Griekenland alle energie in budgettaire aanscherping stopt en niet in het systematisch toewerken naar een vitale economie die zich Europees kan meten in termen van innovatief vermogen, concurrentiekracht en duurzaamheid, het huidige Europese steunprogramma weinig zoden aan de dijk zal zetten. Dan zal er steeds meer geld bij moeten en dan dreigt het gevaar van een bodemloze put, een neerwaartse spiraal waar het land niet meer uit komt. Een land zonder toekomst, een land zonder perspectief voor de jongste generatie Grieken. Dat is de echte Griekse tragedie, die zich momenteel volop ontrolt. Ik vraag de minister graag naar zijn oordeel over dit voor mijn fractie wezenlijke punt. Het zal duidelijk zijn dat mijn fractie grote moeite heeft met het voorliggende wetsvoorstel. Er is geen sprake van een helder langetermijnperspectief. De nationale parlementaire zeggingskracht is onduidelijk. De effectiviteit van leningen is niet te bepalen. De noodzakelijke transitie naar een innovatieve en duurzame economie is geen leidend principe. Landen komen niet meer uit de fuik van zich opstapelende leningen.

Ik pleit ervoor dat we ons financieel-economisch beleid meer op calvinistische leest schoeien. Het heeft geen zin landen op te zadelen met torenhoge schulden. We weten eigenlijk allemaal dat afbetaling niet reëel is. Op dit punt moeten we ook maar "out of the box" durven te denken. We waarderen een deel van de schuld af en nemen ons verlies, maar we doen dat eenmalig. We willen zondaarsgedrag niet belonen. De hele schulden crisis is in belangrijke mate ontstaan doordat we ver boven onze stand leven. We smijten met geld dat we niet hebben. We zijn vervallen in ongebreideld consumentisme en hedonisme. We kennen ook in monetair opzicht geen grenzen en beperkingen meer. We schuiven de rekening door naar volgende generaties en nemen zelf geen verantwoordelijkheid.

We moeten onze economie weer enten op een calvinistisch ethos dat soberheid, spaarzin, toekomstgericht denken, solidariteit en duurzaamheid beklemtoont. De Bijbel biedt ook hier een helder en actueel kompas. Dit calvinistisch ethos is zowel economisch als moreel een veel beter richtsnoer dan het casinokapitalisme dat thans hoogtij

Ester

viert. Ik wens de minister veel sterkte, wijsheid en zegen in dit complexe en weerbarstige dossier.

De voorzitter:

Ik dank u, mijnheer Ester. Ik mag u gelukwensen met de maidenspeech die u zojuist hebt gehouden. Het lijkt erop dat de vandaag gehouden maidenspeeches vooral uitmunten door diepgang en lengte. Wat dat laatste betreft wil ik degenen die hun maidenspeech nog moeten houden uitdagen om een zeer diepgaande, maar zo kort mogelijke maidenspeech te houden. Daarvoor wil ik misschien wel een prijs uitloven.

Uw bijdrage was zeer doorwrocht en instructief en ik dank u daarvoor. Het is niet alleen uw eerste bijdrage in deze Kamer, maar het is tevens uw eerste optreden als volksvertegenwoordiger. Uw loopbaan staat geheel in het teken van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs op het terrein van de arbeidsmarkt en de scholing van de beroepsbevolking. Daar ging uw speech ook in belangrijke mate over, maar dan toegespitst op Griekenland. Mede door deze expertise was u, voorafgaand aan uw verkiezing in deze Kamer, twee jaar kroonlid van de SER. Uw betrokkenheid bij het nationale beleid dateert al uit een eerdere periode. In de periode 1984–1989 gaf u leiding aan een onderzoeksafdeling van het Sociaal en Cultureel Planbureau. U weet dus waarover u het hebt.

Als hoogleraar sociologie aan de Katholieke Universiteit Brabant doceerde u twintig jaar over de discrepanties tussen theorie en praktijk. Ook die hebben we nu weer volop aan de orde. Met dit laatste hebben we in de Eerste Kamer natuurlijk ook geregeld te maken, dat moge blijken. Met dat inzicht durf ik u dan ook veel succes te wensen met uw werkzaamheden in deze Kamer. Ik dank u zeer.

□

Mevrouw De Boer (GroenLinks):

Voorzitter. Ik zal proberen het kort te houden. Daar bent u vast blij mee. We hebben het over een wijziging van de begrotingsstaat van het ministerie van Financiën, inhoudende een verhoging van het garantiebedrag voor de Europese Financiële Stabiliteits Faciliteit. Wij zijn van oordeel dat het primaat voor het inhoudelijke debat over dit dossier en deze begrotingswijziging bij de Tweede Kamer ligt. Wij voelen ons eigenlijk niet zo geroepen het hele debat dat daar vorige week is gevoerd, hier nog eens dunnetjes over te doen. Ik merk dat dit bij andere partijen anders ligt. Ik zal heel kort enkele opmerkingen maken, maar ik zal niet proberen het over te doen.

Ik wil wel opmerken – anderen hebben dit ook gedaan – dat het wel onze taak is te letten op de procedurele aspecten. Ik sluit me hierbij aan bij anderen die hebben opgemerkt dat de spoedeisendheid, die er volgens ons zeker is, te wijten is aan het wat trage handelen van dit kabinet. Op zich ligt het plan er al sinds juli, dus waarom is het nu pas bij deze Kamer ingediend? Nu moeten we het met grote spoed behandelen. Dat neemt niet weg dat die spoed er is. Wij zijn van oordeel dat de verruiming van de garantie op dit moment echt noodzakelijk is om verdere stappen te kunnen zetten die nodig zijn om te proberen deze economische crisis binnen de perken te houden. Het is echter niet het enige wat moet gebeuren. Daarin wil ik me graag aansluiten bij wat de heer Ester zei. Op het gebied van het financiële beleid, het financiële toezicht en de daadkracht daarbij op Europees niveau moe-

ten belangrijke stappen worden gezet. Het moet wat ons betreft duidelijk zijn dat die daadkracht op Europees niveau moet worden vergroot. Het bieden van een echt perspectief voor Griekenland, waarbij niet de gemakkelijkste bezuinigingen die vooral ten laste komen van de minder verdienende burgers, worden doorgevoerd, maar waarbij een economie op poten wordt gezet met perspectief, heeft veel meer aandacht nodig. Wat dat betreft vinden wij dat dit kabinet en ook de Europese leiders in het algemeen, zich niet altijd even goede crisismanagers tonen. Daar moeten duidelijk een aantal scheppen bovenop.

Dat neemt niet weg dat wij ervan overtuigd zijn dat de verhoging van het garantieplafond een noodzakelijke stap is binnen het hele pakket, met de kanttekening dat deze stap niet de enige mag zijn en dat verdere daadkracht nodig is. Wij zijn dan ook voornemens voor dit voorstel te stemmen.

□

De heer Terpstra (CDA):

Voorzitter. Namens de gehele CDA-fractie wil ik eerst de heer Ester van harte gelukwensen met zijn maidenspeech. Ik vond dat hij een indrukwekkende rede heeft gehouden over alles wat er in Griekenland zou moeten gebeuren en ik hoop dat de Grieken hier ook naar luisteren. Misschien kan onze minister van Financiën dit betoog meenemen naar de eerstvolgende Eurotop om de heer Venizelos hiervan op de hoogte te stellen. Verder heb ik het idee dat het voor de minister van Financiën een feestelijke avond was dankzij het betoog van de ChristenUnie, omdat de heer Ester heel helder heeft gebracht dat alle landen die boven hun stand leven, waaronder Nederland, drastisch moeten bezuinigen. Ik ga ervan uit dat hij alle bezuinigingsvoorstellen van dit kabinet plus de eventuele extra bezuinigingen die na 2013 of 2014 nodig zijn, van harte steunt, met verwijzing naar zijn tekst van vanavond over het boven de stand leven.

Aangezien onze voorzitter terecht haast heeft, zal ik me nu beperken tot het onderwerp.

De heer Reuten (SP):

Ik wijs erop dat er een overschot op de betalingsbalans van Nederland is van ongeveer 42 mld. Dat is een overschot, dus leven we niet boven onze stand. Wij leven onder onze stand, vandaar dat het IMF van mening is dat het goed zou zijn als wij onze economie zouden stimuleren, ook in internationaal perspectief. Het is dus geheel het tegenovergestelde van wat u zegt.

De heer Terpstra (CDA):

Ik heb die beschouwing in de MEV inderdaad ook gelezen. Daarin staat dat we, als we de Grieken met hun slechte concurrentiepositie willen helpen, het beste de concurrentiepositie van het noorden moeten verslechteren, waardoor het handelsoverschot verdwijnt. Ik heb het echter even ingeperkt – dat kwam mij beter uit – tot de begroting zelf. Ik denk dat de minister van Financiën vindt dat Nederland boven zijn stand leeft ten aanzien van de collectieve sector. De vraag is wat wij hiervoor financieren.

Vorige week donderdag heeft de Tweede Kamer ingestemd met het voorliggende wetsvoorstel. De CDA-fractie is het geheel met de SP-fractie eens dat wij nu vrij snel over dit wetsvoorstel een besluit zullen nemen. We zijn dan ook heel benieuwd naar het antwoord van de mi-